

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งในปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาเถรวาท ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในบทก่อน ๆ นั้น ได้แสดงให้เห็นว่ามโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นมโนทัศน์ที่อิงอยู่ในส่วนหลักธรรมในชั้นสมมุติสังขะ แต่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันกับหลักธรรมในชั้นปรมัตถสังขะ และในชั้นสมมุติสังขะนั้นได้ทำให้พุทธปรัชญาเถรวาทได้มีมโนทัศน์ในทางปรัชญาสังคมอยู่จำนวนหนึ่ง และมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นก็คือ ในเรื่องสิทธิและความเสมอภาค ซึ่งทั้งสองมโนทัศน์ดังกล่าวนั้น เป็นการอธิบายสนับสนุนหลักการด้วยหลักการของพุทธปรัชญาเถรวาทเอง สิทธิและความเสมอภาค จึงเป็นสิทธิและความเสมอภาคในพุทธปรัชญาเถรวาท และภายใต้มโนทัศน์เรื่องสิทธิและความเสมอภาคดังกล่าวได้ก่อให้เกิดมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท สองหลักการดังกล่าวจึงเป็นมโนทัศน์ที่สรุปได้ว่าเป็นแบบพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทจะต้องสอดคล้องกับทัศนะโดยรวมของพุทธปรัชญาเถรวาท รวมทั้งทัศนะทางปรัชญาสังคมด้วย ทำให้เกณฑ์ในเรื่องความยุติธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทได้อิงอยู่บนหลักการดังกล่าว ดังได้กล่าวมาในข้างต้น

จากผลการวิเคราะห์ มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทดังกล่าว ผู้วิจัยคิดว่าเนื้อหาในประเด็นเรื่องความยุติธรรมในทางสังคมนั้น การที่สังคมพยายามแสวงหาความยุติธรรมอยู่ทุกยุคสมัยนั้น เนื่องจากในสังคมได้มีความแตกต่างในด้านความเชื่อในทางปรัชญาสังคม และความแตกต่างในลักษณะของปัจเจกบุคคล ทำให้ในการตัดสินกรณีความยุติธรรมในสังคมจึงดูเหมือนไม่มีมาตรฐานที่จะเป็นเกณฑ์ตัดสินให้ได้เป็นไปได้หรือไม่ว่าเกณฑ์ต่าง ๆ ในเรื่องความยุติธรรมในสังคมนั้นพยายามหาเกณฑ์โดยไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในทางสังคมเมื่อเงื่อนไขในทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป การมีเกณฑ์ที่ตายตัวโดยไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ความยุติธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคม มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทอาจเป็นคำตอบหนึ่งที่จะเข้ามาแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว เพราะหลักความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นหลักที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคม

นอกจากนั้นเป็นไปได้หรือไม่ว่า การที่สังคมต่าง ๆ พยายามแสวงหาความยุติธรรม แต่ความอยุติธรรมยังคงมีอยู่เกือบทุกสังคม เนื่องจากความยุติธรรมเป็นการเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่ใช่หลักการของบุคคลคนเดียว หลักการที่ตั้งอยู่บนการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล เป็นหลักจะทำให้ไม่สามารถก่อให้เกิดความยุติธรรมได้ เนื่องจากการมาอยู่รวมกันในสังคมจะต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (เช่นต้องสัมพันธ์อย่างน้อยที่สุดในครอบครัว) ความจริงในข้อนี้จะต้องมีหลักการที่ให้ความสำคัญทั้งปัจเจกบุคคลและบุคคลอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ให้ความสำคัญต่อบุคคลในลักษณะเชื่อมโยงกัน อาจเป็นคำตอบหนึ่งที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้

นอกจากนั้นเป็นไปได้หรือไม่ว่า การที่สังคมมีความยุติธรรมอยู่เป็นเพราะว่าการมุ่งแสวงหาความยุติธรรมโดยเน้นที่ความเสมอภาคทางสังคม โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลในสังคม เนื่องจากบุคคลต่าง ๆ ในสังคมนั้นมีการกระทำแตกต่างกัน ทำให้บุคคลในสังคมมีความหลากหลาย ความหลากหลายดังกล่าวจะต้องมีหลักการที่เชื่อมความหลากหลายดังกล่าวให้มีความสมดุล สังคมจึงจะมีความยุติธรรม มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทอาจเป็นคำตอบหนึ่งที่จะเข้ามาแก้ปัญหาดังกล่าว

และนอกจากนั้น เป็นไปได้หรือไม่ว่าการที่สังคมต่าง ๆ ยังมีความยุติธรรมอยู่เป็นเพราะว่า การมีความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ การยึดมั่นในตัวตนในทางสังคมทำให้กรอบของความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างบุคคลสูญหายไป ทำให้ความยุติธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทอาจเป็นคำตอบหนึ่งที่จะเข้ามาแก้ปัญหาดังกล่าว

จากข้อสังเกตต่าง ๆ ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า การพยายามแสวงหาความยุติธรรมในทางสังคมจะต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ ในข้างต้น และหากสังคมจะนำมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทมาใช้ นอกจากเนื้อหาเรื่องความยุติธรรมดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ในส่วนรายละเอียดในกรณีต่างๆ ที่จะต้องใช้มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมทางสังคมเข้าไปตัดสินจะต้องมีการพิจารณาในเงื่อนไขและข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อจะทำให้มีความรัดกุมและก่อให้เกิดความยุติธรรมในทางสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทไปใช้ในกรณีเฉพาะต่างๆ เช่นนโยบายต่าง ๆ ของสังคมที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมในการใช้อำนาจสังคม (รัฐ) ต่อประชาชน ความยุติธรรมระหว่างบิดามารดากับบุตร ในส่วนรายละเอียดความยุติธรรมระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในกรณีเฉพาะต่างๆ ความยุติธรรมในการได้รับข่าวสารข้อมูลของประชาชน ความยุติธรรมใน

การได้รับการศึกษาของประชาชน ความยุติธรรมในการไม่ถูกกีดกันในทางเพศของประชาชน และอื่นๆ เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงหวังว่า ผลจากข้อสรุปในเรื่องความยุติธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาท จะเป็นเนื้อหาหนึ่งในทางปรัชญาสังคมที่จะมีบทบาทจริงในทางปฏิบัติให้เกิดความยุติธรรมในทางสังคมต่อไปในอนาคต